

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนแพรงบางหมู ตำบลหนามแดง อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา

A Study of Social Capital Change for Strengthening on Sustainable Community: Case Study Park Bang Moo Community Tambon NamDaeng Meang District Chachoengsao Province

ออมวจี พิบูลย์* และวิไลวรรณ วงศ์จินดา²

Ormwajee Pibool* and Vilaiwan Wongjinda²

Received: June 2, 2021; Revised: September 14, 2021; Accepted: October 27, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพของทุนทางสังคมของชุมชน 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนและ 3) แนวทางการจัดการเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรงบางหมู จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการศึกษาแบบผสมผสานวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 192 คน ที่เป็นสมาชิกภายในชุมชนแพรงบางหมู ตำบลหนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่กำหนดขนาดตัวอย่างตามแนวปฏิบัติของเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie, R. V. and Morgan, D. W., 1970) และกลุ่มที่สัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 12 คน จากการใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในชุมชนสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพของทุนทางสังคมของชุมชนโดยรวมมีค่าเฉลี่ยในระดับสูง ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.71) และเมื่อพิจารณารายด้านก็มีค่าเฉลี่ยในระดับสูงทุกด้าน 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางแพรงหมู (Y) ได้แก่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ($\beta = 0.529^{**}$) ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ($\beta = 0.385^{**}$) ทุนสถาบัน ($\beta = 0.255^{**}$) และทุนมนุษย์ ($\beta = 0.232^{**}$) ซึ่งส่งผลทางบวกต่อ

¹ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ นนทบุรี

² คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ นนทบุรี

¹ Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi

² Faculty of Industrial Education, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi

* Corresponding Author E - mail Address: ormajee3512@gmail.com

ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยที่ปัจจัยทั้ง 4 ประการ สามารถร่วมอธิบายการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนบางแพรกกหมู ได้ร้อยละ 98.01 ($R^2 = 0.9801$) และ 3) แนวทางการจัดการเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนบางแพรกกหมูที่สำคัญ ๆ เป็นดังนี้ด้านทุนมนุษย์คือ การร่วมปรึกษาหารือในการแก้ไขปัญหาตั้งแต่การร่วมคิดร่วมทำอย่างต่อเนื่องโดยมีค่านิยมร่วมคือ การยกระดับคุณภาพชีวิตภายในชุมชนด้านทุนสถาบัน คือ การรวมกลุ่มกันเพื่อการให้คำปรึกษาช่วยเหลือและกำหนดแนวทางนโยบายความเป็นอยู่ร่วมกันและเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมโดยเฉพาะเรื่องของการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเอง เช่น กลุ่มจัดการกองทุนหมู่บ้านกองทุนสงเคราะห์อาชีพโรงเรียนสตรีศรีชุมชมของคนภายในชุมชน เป็นต้น ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือการจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์เครือญาติที่สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมงานประเพณีสงกรานต์ไทยที่ลูกหลานกลับมาแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณและผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น และทุนทรัพยากรธรรมชาติคือ การบริหารจัดการและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจัดตั้งกลุ่มจิตอาสาของชุมชนร่วมกันรักษาทำความสะอาดแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและดูแลเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม; ความเข้มแข็งของชุมชน; การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

This research aimed to study 1) the situations of social capital, 2) the factors affecting the social capital change for strengthening on sustainable community and, 3) guidelines of management for strengthening on sustainable community. The approaches of this research were mixed methods of quantitative and qualitative researches. The quantitative research was conducted by studying the sample of 192 respondents of the sample size determination with (Krejcie, R. V. and Morgan, D. W., 1970) and 12 key informants of purposive selection. Data collection tools included questionnaire and interviews. Data were analyzed by percentage, mean, standard deviation and multiple regressions with stepwise method. The research found that: 1) the situations of social capital of Park Bang Moo Community Tambon NamDaeng, Meang District, Chachoengsao Province was at a high level ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.71) 2) the factors affecting the social capital change for strengthening on sustainable community that Natural resources and environment capital ($\beta = 0.529^{**}$), Cultural and wisdom capitals ($\beta = 0.385^{**}$), Institution capital ($\beta = 0.255^{**}$) and human capital ($\beta = 0.232^{**}$) contributed statistically and positively to the community strength at significant level of 0.01. These four factors were predictive the social capital change at 98.01 % ($R^2 = 0.9801$) and, 3) guidelines of management for strengthening on sustainable community, in terms of human capital that leaders of community discuss problems collaborative thinking solutions to enhance quality of life in the community. Institution capital was grouping to provide advice and set policy for the co-existence of all people in the community to participate,

especially in the field of traditional occupations self-sufficient, such as the village fund, cremation association fund, and cooperation group of rice mill community. Cultural and wisdom capitals was the need of activities to relation of family that continually hold on Thai culture as Thai Songkran Festival that the descendants to keep respect of the ancestors. Natural resources and environment capital was management and joint conservation of natural resources. Establish a community volunteer group to maintain and clean water sources for consumption.

Keywords: Social Capital; Strengthening; Sustainable Community

บทนำ

การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ได้ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อนหน้า เพื่อให้การพัฒนาทุกด้าน มีคุณภาพทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคมและระบบนิเวศน์มีความสอดคล้องและพึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกัน อีกทั้งแนวคิดในการนำความรู้และจุดแข็งของความเป็นไทยมาปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานนวัตกรรม ที่เข้มแข็งเชื่อมโยงกับสภาวะเศรษฐกิจโลกที่สามารถจัดการทุนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและมุ่งให้การพัฒนาที่มีความสอดคล้องสมดุลกันในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ทุนทางกายภาพ ทุนทางมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนธรรมชาติ ที่ถือว่าปัจจัยทุนต่าง ๆ เหล่านี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (James, S. C., 1988)

แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมเริ่มปรากฏขึ้นในสังคมไทยช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ที่ทำให้สังคมไทยต้องหันมาทบทวนทิศทางการพัฒนาประเทศโดยที่รัฐบาลกำหนดให้มีโครงการเพื่อการลงทุนทางสังคมโดยได้รับความช่วยเหลือทางวิชาการและเงินกู้จากธนาคารโลกเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยยึดหลักการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคมและชุมชน เมื่อรัฐบาลกำหนดให้มีโครงการเพื่อการลงทุนทางสังคมและให้ความสำคัญกับฐานทุนทางสังคมเป็นรากฐานของการพัฒนา จึงส่งผลให้แนวคิดทุนทางสังคมในประเทศได้ขยายตัวกว้างขวางยิ่งขึ้นในแวดวงการพัฒนาของไทย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, 2554) และจากการศึกษาแนวคิดของสถาบันพระปกเกล้า (สถาบันพระปกเกล้า, 2554) ได้กล่าวว่า ทุนทางสังคม คือสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคลหรือ ปรัชญาชาวบ้าน เครือข่ายของการรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ ในประชาคม บรรทัดฐานและความไว้วางใจ ที่ส่งผลให้ผู้นั้นมีส่วนร่วมสามารถระทำการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพในการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน โดยความร่วมมือจะสำเร็จก็ต่อเมื่อได้มีการเชื่อมต่อถึงกัน และไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทุนทางสังคมมีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะ เป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคม ทุนสังคมเป็นสิ่งที่ดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในแต่ละชุมชน ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อ ความไว้วางใจ ค่านิยมที่ดีร่วมกันของชุมชน รวมถึงเรื่องของวัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชนนั้น ๆ ทุนทางสังคมยังเป็นวิธีการในการจัดการชุมชนโดยที่ชุมชนร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่เป็นพลังขับเคลื่อน

ให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืนและในทำนองเดียวกัน (สุพัตรา, 2561) ได้ระบุว่าทุนทางสังคมในแต่ละชุมชนมีอยู่หลายประเภทแตกต่างกันไปตามสภาพบริบทพื้นที่ ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนปัญญา ทุนวัฒนธรรม และทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทุนเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมหรือทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน หากชุมชนสามารถนำทุนสังคมที่มีอยู่ไปบริหารจัดการชุมชนให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2560 - 2579 นั้น ยุทธศาสตร์ชาติจะมีกรอบการพัฒนาระยะยาวเพื่อให้ประเทศสามารถบรรลุวิสัยทัศน์ที่ตั้งเป้าหมายไว้ โดยเป็นเป้าหมายที่ทางภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนร่วมมือกันกำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศเพื่อให้มีโอกาสนำมาซึ่งความอยู่ดีมีสุขของประชาชนไทยทุกคน ทั้งนี้ เหตุผลที่ประเทศไทยต้องมียุทธศาสตร์ชาติ ก็เพื่อให้การพัฒนาประเทศนั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่องตามกรอบที่วางไว้อย่างมั่นคงและยั่งยืน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารของประเทศก็ตาม และยุทธศาสตร์ชาติช่วงระยะเวลา 20 ปี ที่ครอบคลุมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 - 2579 ได้ปรับแก้กรอบการพัฒนาที่ตั้งไว้แต่เดิมที่อาจมีความล้าสมัยและไม่ทันการเปลี่ยนแปลง สามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยที่แผนยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดไว้สามารถทบทวนและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยสถานการณ์ ปัจจัยและสถานะแวดล้อมของแต่ละพื้นที่เพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์และความก้าวหน้าของประเทศเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์การนำประเทศไปสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ซึ่ง ความหมายของความยั่งยืนตามแผนพัฒนาหรือตามกรอบที่วางไว้จะต้องสร้างความเจริญทั้งรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะต้องไม่ใช่ทรัพยากรที่เกินพอดี การผลิตและการบริโภคจะต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับกฎระเบียบของประชาคมโลก อีกทั้งมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเพื่อความยั่งยืน และที่สำคัญคือ ประชาชนทุกภาคส่วนจะต้องยึดถือและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความสุที่ยั่งยืน

จากการศึกษาชุมชนแพรงบางหมู ตำบลหนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าเป็นชุมชนชนบทที่เป็นชุมชนเกษตรกรรมพื้นที่สีเขียว ประกอบด้วย ประชากรทั้งหมด 393 คน จำนวน 73 ครัวเรือนพื้นที่ทำประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรมทั้งหมด 850 ไร่ แต่ปัจจุบันลูกหลานหรือเยาวชนรุ่นหลังของสมาชิกในชุมชนได้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น รวมถึงการย้ายถิ่นฐานที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อาทิเช่น แรงงานของภาคอุตสาหกรรม รับจ้างทั่วไป การค้าขาย เป็นต้น ดังนั้นการเกษตรกรรมในชุมชนจึงจัดเป็นอาชีพรองลงมาแต่ไม่ได้สูญหายไปจากชุมชนแพรงบางหมู ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ มีแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และการมีความร่วมมือร่วมใจของคนภายในชุมชนในการช่วยเหลือดูแลแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรได้ตลอดปี อีกทั้งเกษตรกรในพื้นที่ชุมชนได้มีการพัฒนานำเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาช่วยในการประกอบอาชีพมากขึ้น ซึ่งแต่ดั้งเดิมการเกษตรในชุมชนแพรงบางหมูยังมีการใช้คนในการทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก เช่น การทว่านข้าว การดำนาในบางพื้นที่ที่แปลงนา เป็นต้น จากการศึกษาสภาพของชุมชนในเบื้องต้น ประกอบกับการศึกษาแนวคิดเรื่ององค์ประกอบด้านทุนสังคมตามแนวคิดของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2557 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564 ในการนี้ผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการศึกษาสภาพทางทุนสังคม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทุนสังคมของชุมชนและแนวทางการจัดการสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแห่งนี้จะเป็นระบบ จะทำให้ได้องค์ความรู้ที่สำคัญที่จะมีคุณค่าต่อการพัฒนา

ชุมชนแห่งนี้ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนสืบไป อีกทั้งจะเป็นโมเดลต้นแบบสำหรับการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันรวมถึงเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการในโอกาสต่อไป จึงเกิดแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ขึ้น

จุดประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรงบางหมู
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรงบางหมู
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรงบางหมู

กรอบแนวคิดของงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัย (สุพัฒนา, 2561; สุปราณี และคณะ, 2558(ข); กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2557) ที่ได้กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ผ่านสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม โดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

ทุนมนุษย์ คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถมีจิตสาธารณะ และพร้อมที่จะเสียสละทำประโยชน์เพื่อชุมชน

ทุนสถาบัน คือ สถาบันหรือองค์กรที่มีส่วนผลักดันให้ชุมชนอยู่ร่วมกันเป็นสุขและทำประโยชน์ร่วมกัน

ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีตประเพณีที่อยู่ในท้องถิ่นรวมไปถึงค่านิยมและความเชื่อที่ดี

ทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ ทรัพยากรทางธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนและเป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้วดั้งเดิม ประกอบกับจากการศึกษาแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564 และแนวคิด (วิสิทธิ์ และอุษณากร, 2561) ทำให้สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนและแนวทางการจัดการเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรงบางหมู จังหวัดฉะเชิงเทรา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) เป็นการวิจัยที่ผสมผสานวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการศึกษาสภาพของทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรงบางหมูอย่างยั่งยืน

ประชากรของงานวิจัย ได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนแพรงบางหมู หมู่ที่ 7 ตำบลหนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 393 คน

กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย ได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนแพรงบางหมู หมู่ที่ 7 ตำบลหนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้สูตรของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie, R. V. and Morgan, D. W., 1970; บุญชม, 2553) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 192 คน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาแนวทางการจัดการเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรงบางหมูอย่างยั่งยืน โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 12 คน ซึ่งได้จากการใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหนามแดง ISSN 2672-9342 (Online)

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนแพรบกบางหมู ประธานกรรมการกองทุนชุมชน ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำชุมชน ผู้นำศาสนา/เจ้าอาวาสวัด และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มเกษตรกรกรรม อีกทั้งใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อการอธิบายความเป็นเหตุเป็นผลของข้อมูลเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกอีกชั้นหนึ่ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎี หลักการและขอบข่ายที่เกี่ยวข้องของทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการกำหนดขอบเขตและเนื้อหาของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

2. วิเคราะห์ประเด็นที่ต้องการศึกษาเพื่อกำหนดเป็นข้อคำถามในแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

3. สร้างแบบสอบถามสำหรับจุดประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาสภาพทั่วไปของทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรบกบางหมู ซึ่งได้จัดแบ่งโครงสร้างและเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวนเครือญาติ การมีส่วนร่วมในประเพณีของชุมชน และการสืบเชื้อสาย

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรบกบางหมู ซึ่งมีข้อคำถามจำนวนทั้งสิ้น 32 ข้อ ประกอบด้วย 1) องค์กรประกอบด้านทุนมนุษย์จำนวน 8 ข้อ 2) องค์กรประกอบด้านทุนสถาบันจำนวน 8 ข้อ 3) องค์กรประกอบด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจำนวน 6 ข้อ และ 4) องค์กรประกอบด้านทุนทรัพยากรจำนวน 10 ข้อ

ตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะมีลักษณะแบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Questions)

3.1 นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบเพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และนำมาหาค่า IOC ซึ่งพบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00

3.2 ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

3.3 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับชุมชนอื่นที่มีลักษณะทั่วไปคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 20 ท่าน เพื่อวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (r_{tt}) โดยรวม ซึ่งพบว่ามีค่าเท่ากับ 0.94

3.4 นำแบบสอบถามที่ผ่านการ Try-Out แล้วไปใช้ในการวิจัยต่อไป

เกณฑ์การพิจารณาค่าเฉลี่ยน้ำหนักคะแนนโดยใช้เกณฑ์ประเมิน (ชูศรี, 2550) ดังนี้

4.50 - 5.00 หมายถึง สูงมาก

3.50 - 4.49 หมายถึง สูง

2.50 - 3.49 หมายถึง ปานกลาง

1.50 - 2.49 หมายถึง ต่ำ

1.0 - 1.49 หมายถึง ต่ำมาก

4. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อรวบรวมข้อมูลหลักสำหรับการตอบคำถาม ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ที่มีการกำหนดประเด็นหัวข้อการสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมแนวทางการจัดการเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรบกบางหมูจำนวน 12 คน ที่ใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยติดต่อขอความร่วมมือกับผู้บริหารชุมชนในองค์กรปกครองส่วนตำบลหนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา และผู้นำชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลแบบสอบถามด้วยการแจกแบบสอบถามด้วยตนเองจำนวน 200 ชุด และได้รับการตอบกลับจำนวนทั้งสิ้น 192 ชุด คิดเป็นร้อยละ 96 และรวบรวมแบบสอบถามส่งคืนผู้วิจัยภายในระยะเวลา 7 วัน และทำการสัมภาษณ์เชิงลึกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล หลังจากนั้นได้ทำการเรียบเรียงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ประกอบกับข้อมูลการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในชุมชนและส่งกลับให้ผู้รับการสัมภาษณ์ตรวจสอบความถูกต้องจากการให้ข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ \bar{X} S.D. และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Stepwise)
2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษาและวิจารณ์

1. สภาพทั่วไปของทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรงบางหมู่

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

	คุณลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม	\bar{X}	%
1. เพศ	ชาย	97	50.50
	หญิง	95	49.50
	รวม	192	100.00
2. อายุ	21 - 30 ปี	29	15.10
	31 - 40 ปี	46	24.00
	41 - 50 ปี	82	42.70
	51 - 60 ปี	26	13.50
	61 ปีขึ้นไป	9	4.70
	รวม	192	100.00
3. ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	28	14.60
	มัธยมศึกษา	64	33.30
	ปวช./ปวส.	67	34.90
	ปริญญาตรี	33	17.20
	สูงกว่าปริญญาตรี	0	0.00
	รวม	192	100.00

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

	คุณลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม	\bar{X}	%
4. อาชีพ	รับราชการ	22	11.50
	รัฐวิสาหกิจ/องค์กรของรัฐ	3	1.60
	เกษตรกรรวม	31	16.10
	พนักงานบริษัท	38	19.80
	ค้าขาย/ทำธุรกิจส่วนตัว	28	14.60
	รับจ้างทั่วไป	70	36.50
	รวม	192	100.00
5. รายได้ต่อเดือน	ต่ำกว่า 5,000 บาท	11	5.70
	5,000 - 7,000 บาท	30	15.60
	7,000 - 9,000 บาท	47	24.50
	มากกว่า 9,000 บาท	104	54.20
	รวม	192	100.00
6. อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นระยะกี่ปี	น้อยกว่า 5 ปี	0	0.00
	5 - 20 ปี	42	21.90
	21 - 40 ปี	104	54.20
	41 - 60 ปี	38	19.80
	มากกว่า 60 ปี	8	4.20
	รวม	192	100.00
7. จำนวนเครือญาติ ที่อาศัยอยู่ในชุมชน	น้อยกว่า 10 คน	116	60.40
	10 - 20 คน	76	39.60
	21 - 30 คน	0.00	0.00
	มากกว่า 30 คน	0.00	0.00
	รวม	192	100.00
8. การมีส่วนร่วม ประเพณีในชุมชน	ทุกครั้งที่มี	51	68.80
	เกือบทุกครั้ง	121	13.00
	นาน ๆ ครั้ง	20	18.20
	ไม่เคยเข้าร่วมเลย	0.00	0.00
	รวม	192	100.00
9. การสืบเชื้อสาย	พ่อและแม่เป็นคนชุมชนแพรคบางหมูแต่ดั้งเดิม	132	68.80
	พ่อเป็นคนชุมชนแพรคบางหมูแต่ดั้งเดิม	25	13.00
	แม่เป็นคนชุมชนแพรคบางหมูแต่ดั้งเดิม	35	18.20
	พ่อเป็นลูกครึ่งของชุมชนและแม่ไม่เป็นคนของชุมชน	0	0.00
	แม่เป็นลูกครึ่งของชุมชนและพ่อไม่เป็นคนของชุมชน	0	0.00
	รวม	192	100.00

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในชุมชนแพรงบางหมู ตำบลหนามแดง ส่วนใหญ่เป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 50.50 ร้อยละ 42.70 อายุ 41 - 50 ปี การศึกษาระดับ ปวช. /ปวส. คิดเป็นร้อยละ 34.90 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปคิดเป็นร้อยละ 36.50 รายได้ของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อเดือน) มากกว่า 9,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 54.20 ระยะเวลาของการอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านแพรงบางหมูระยะเวลา 21 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 54.20 จำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านแพรงบางหมู ตำบลหนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา น้อยกว่า 10 คน คิดเป็นร้อยละ 60.40 การมีส่วนร่วมในงานประเพณีในชุมชน ทุกครั้งที่มีคิดเป็นร้อยละ 68.80 การสืบเชื้อสายของพ่อและแม่เป็นคนชุมชนแพรงบางหมูแต่ดั้งเดิมคิดเป็นร้อยละ 68.80

ตารางที่ 2 ระดับค่าเฉลี่ยการรับรู้เกี่ยวกับสภาพของทุนทางสังคมของชุมชนแพรงบางหมู ตำบลหนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ประเด็นหัวข้อ	(\bar{X})	(S.D.)	การแปลความ
ทุนมนุษย์			
1. ผู้นำเป็นบุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะในการบริหารงาน	4.21	0.75	สูง
2. ผู้นำสามารถประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกได้เป็นอย่างดี	4.20	0.75	สูง
3. ผู้นำได้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ บนพื้นฐานของความรักและความเอื้ออาทรต่อทุกคนในชุมชน	3.83	0.62	สูง
4. ผู้นำเป็นบุคคลที่มีน้ำใจและมีจิตสาธารณะ	3.72	0.59	สูง
5. ผู้นำมีความซื่อสัตย์และสามารถสร้างความไว้วางใจต่อชุมชน	3.82	0.89	สูง
6. ผู้นำมีคุณธรรมและมีวินัยมีความรับผิดชอบ	3.99	0.47	สูง
7. ผู้นำมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน	4.09	0.70	สูง
8. ผู้นำเป็นบุคคลที่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารและถ่ายทอดข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน	4.09	0.85	สูง
\bar{X}	3.99	0.75	สูง
ทุนสถาบัน			
1. มีการรวมกลุ่มเพื่อการออมทรัพย์ร่วมกัน	3.69	0.61	สูง
2. มีกิจกรรมที่สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นทางศาสนา	3.71	0.62	สูง
3. มีกิจกรรมสร้างจิตสำนึกร่วมกันและป้องกันและป้องปรามเพื่อพัฒนาสังคมชุมชนให้เข้มแข็ง	3.53	0.50	สูง
4. มีกิจกรรมการส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ชุมชน	4.41	0.79	สูง
5. มีกิจกรรมสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนในการขับเคลื่อนและยกระดับรายได้ของชุมชน	3.50	0.68	สูง
6. มีกิจกรรมส่วนร่วมช่วยเหลือทุนทรัพย์	3.49	0.50	สูง

ตารางที่ 2 ระดับค่าเฉลี่ยการรับรู้เกี่ยวกับสภาพของทุนทางสังคมของชุมชนแพรงบางหมู่ ตำบลหนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา (ต่อ)

ประเด็นหัวข้อ	(\bar{X})	(S.D.)	การแปลความ
7. มีศูนย์การพัฒนาเด็กเล็กและสถานศึกษาสำหรับบุตรหลานภายในชุมชน	4.01	0.89	สูง
8. มีหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุหรือส่งเสริมสุขภาพของชุมชน	4.20	0.75	สูง
\bar{X}	3.82	0.75	สูง
ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม			
1. มีการนำเอาองค์ความรู้จากตัวบุคคลมาพัฒนาเป็นวัฒนธรรมประเพณีนำไปสู่การใช้ประโยชน์	3.90	0.83	สูง
2. มีการนำเอาความเชื่อของภูมิปัญญาชาวบ้านมาเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในชุมชน	3.89	0.74	สูง
3. มีปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความภาคภูมิใจความเป็นตัวตนของตนเอง	3.78	0.75	สูง
4. มีกิจกรรมประเพณีของไทยที่เป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีต่อชุมชน	3.83	0.88	สูง
5. มีวัฒนธรรมอันดีที่สืบทอดกันมาและมีความผูกพันของเครือญาติในชุมชน	4.11	0.70	สูง
6. มีทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนสร้างกรอบจริยธรรมคุณธรรมเป็นตัวอย่างสนับสนุนการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน	4.00	0.46	สูง
\bar{X}	3.91	0.75	สูง
ทุนทรัพยากรธรรมชาติ			
1. มีแหล่งน้ำที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ตลอดปี	3.96	0.76	สูง
2. มีทุนทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน	3.93	0.76	สูง
3. มีทุนทรัพยากรธรรมชาติเพื่อผลิตทางการเกษตรของชุมชน	3.92	0.33	สูง
4. มีทุนทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายภายในชุมชน	3.85	0.58	สูง
5. ทุนทรัพยากรธรรมชาติสามารถสร้างความผูกพันและเชื่อมโยงให้คนในชุมชนเข้าด้วยกัน	3.94	0.67	สูง
6. ทุนทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสัมพันธ์เป็นกลุ่มและสร้างเครือข่ายการใช้ประโยชน์ร่วมกัน	3.82	0.41	สูง
7. ทุนทรัพยากรธรรมชาติสามารถนำมาแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในแง่ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	3.84	0.58	สูง
8. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติทำให้มีส่วนร่วมดูแลรักษาเพื่อประโยชน์ของชุมชน	3.89	0.66	สูง

ตารางที่ 2 ระดับค่าเฉลี่ยการรับรู้เกี่ยวกับสภาพของทุนทางสังคมของชุมชนแพรงบางหมู ตำบลหนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา (ต่อ)

ประเด็นหัวข้อ	(\bar{X})	(S.D.)	การแปลความ
9. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นการพัฒนาผลผลิตและทำให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	3.80	0.42	สูง
10. ทุนทรัพยากรธรรมชาติทำให้การรวมกลุ่มมีสัมพันธภาพที่ดีช่วยเหลือกันในชุมชน	3.89	0.76	สูง
\bar{X}	3.88	0.61	สูง
ค่าเฉลี่ยโดยรวม	3.89	0.71	สูง

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์สภาพของทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรงบางหมูแบบยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับสูง คือ $\bar{X} = 3.89$ เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบของทุนทางสังคมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรงบางหมูในแต่ละด้านพบว่า ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับสูงทุกด้าน กล่าวคือ องค์ประกอบด้านทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 3.99$) องค์ประกอบทุนสถาบัน ($\bar{X} = 3.82$) องค์ประกอบทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ($\bar{X} = 3.91$) และองค์ประกอบทุนทรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X} = 3.89$)

2. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรงบางหมู

ตารางที่ 3 ค่าสหสัมพันธ์ (rxy) ระหว่างตัวแปรองค์ประกอบทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน (Xi) กับทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งฯ ของชุมชนบางแพรงหมู (Y) และค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของตัวแปรองค์ประกอบทุนทางสังคมฯ

ตัวแปร	Y	X1	X2	X3	X4
ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรงบางหมู (Y)	1.00	0.52**	0.70**	0.70**	0.78**
ทุนมนุษย์ (X1)		1.00	0.25**	0.47**	0.09**
ทุนสถาบัน (X2)			1.00	0.29**	0.52**
ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (X3)				1.00	0.25**
ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (X4)					1.00
ค่าเฉลี่ยรายองค์ประกอบทุนสังคม (\bar{X})	3.89	3.99	3.81	3.91	3.88
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานฯ (S.D.)	0.75	0.75	0.75	0.61	0.71

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์สภาพของทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรงบางหมูโดยรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.71) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบของทุนทางสังคมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับสูงทุกด้าน กล่าวคือด้านทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = 0.75) ด้านทุนสถาบัน ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.75) ด้านทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ($\bar{X} = 3.91$, S.D. = 0.75) และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.61) และปรากฏ

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรองค์ประกอบทุนทางสังคมทั้ง 4 ตัวแปร กับทุนทางสังคม เพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนบางแพรภมู (Y) ระหว่าง 0.52 ถึง 0.78 โดยเป็นความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.01

ตารางที่ 4 ค่านำหนักความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรภมูอย่างยั่งยืนโดยวิธีแบบขั้นตอน (Stepwise Method)

ตัวแปรพยากรณ์	β	b	Sig.
ค่าคงที่		0.208**	.000
ทุนทรัพยากรธรรมชาติ	0.529**	0.325**	.000
ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม	0.385**	0.185**	.000
ทุนสถาบัน	0.255**	0.238**	.000
ทุนมนุษย์	0.232**	0.195**	.000

R = 0.990** R² = 0.9801 S.E.est = .353

** p < 0.01

จากตารางที่ 4 ค่านำหนักความสำคัญในรูปคะแนนมาตรฐานของทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลทางบวกต่อการเปลี่ยนแปลงทุนสังคม มีค่า 0.529 0.338 0.255 และ 0.232 ตามลำดับ โดยทุนทรัพยากรธรรมชาติส่งผลทางบวกต่อการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรภมูอย่างยั่งยืนมากที่สุด และทุนมนุษย์ส่งผลทางบวกน้อยที่สุด และค่าสหสัมพันธ์พหุคูณ (R) ของการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคม เพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรภมูอย่างยั่งยืนกับตัวแปรพยากรณ์ทั้ง 4 ตัว สามารถพยากรณ์ การเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรภมูอย่างยั่งยืนได้ร้อยละ 98.01

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรภมู จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก และตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลหรือข้อสรุปจากการสัมภาษณ์ด้วยการใช้กระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ได้ข้อสรุปที่สำคัญเกี่ยวกับสภาพการปฏิบัติที่ดีหรือแนวปฏิบัติในการส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน สำหรับตำบลบางแพรภมูที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

3.1 ด้านทุนมนุษย์ แนวทางสำคัญที่ควรดำเนินการอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง คือ ผู้นำชุมชน รวมถึงแกนนำของชุมชนร่วมปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาหรือการพัฒนาตั้งแต่การร่วมคิดร่วมทำและดำเนินการแก้ไขร่วมกันที่มีการกำหนดค่านิยมร่วม คือ มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตภายในชุมชน เช่น การเสวนาประจำเดือนของชุมชน การเชิญประชุมเพื่อหารืองานเฉพาะกิจ เป็นต้น

3.2 ด้านทุนสถาบัน คือ การรวมกลุ่มกันเพื่อการให้คำปรึกษาช่วยเหลือและกำหนดแนวทางนโยบายความเป็นอยู่ร่วมกันของทุกคนในชุมชนและเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วม โดยเฉพาะเรื่องของการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเอง เช่น กลุ่มจัดตั้งและบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน กองทุนสงเคราะห์ฌาปนกิจกลุ่มสหกรณ์ของโรงสีชุมชนของคนภายในชุมชน เป็นต้น

3.3 ด้านทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ การบริหารจัดการและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีกลุ่มจิตอาสาของชุมชนร่วมกันรักษาทำความสะอาดแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค ร่วมกันพัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น

3.4 ด้านทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ การจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์เครือข่ายที่สืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมงานประเพณีสงกรานต์ไทยช่วงเดือนเมษายนประจำปี การส่งเสริมความสัมพันธ์เครือข่ายในชุมชนที่ลูกหลานกลับมาแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ต่อผู้มีพระคุณและผู้สูงอายุในชุมชนในโอกาสสำคัญ ๆ เป็นต้น

สรุปผลและการอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายดังนี้

1. สภาพของทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนแพรงบางหมุ โดยรวมอยู่ในระดับสูง เนื่องมาจากองค์ประกอบของทุนสังคมที่มีความสำคัญ คือ ด้านทุนมนุษย์จะมีผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกันและมีความเสียสละทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ ด้านทุนสถาบันการที่ผู้นำและคนภายในชุมชนได้มีการสนับสนุนกองทุนหมู่บ้านและเงินสงเคราะห์ที่ให้การช่วยเหลือคนในชุมชนที่มีการขาดแคลนทุนทรัพย์หรือมีทุนไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต เป็นอีกสาเหตุที่ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพ และส่วนใหญ่ในชุมชนจะมีอาชีพรับจ้างเสริมเป็นจำนวนมากกว่าอาชีพการเกษตร ด้านทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจะมีกิจกรรมที่เป็นความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือข่าย อาทิเช่น งานประเพณีสงกรานต์ประจำปี เครือญาติภายในชุมชนก็จะกลับมาเพื่อร่วมพิธีรดน้ำผู้ใหญ่เพื่อขอพรให้มีความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต และด้านทุนทรัพยากรทางธรรมชาติชุมชนบ้านแพรงบางหมุมีพื้นที่ทั้งหมด 850 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่มเชิงเกษตร มีแหล่งน้ำทางธรรมชาติใช้ได้ตลอดปี เหมาะแก่การทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่น การทำนาปรัง สวนมะพร้าว น้ำหอม และพืชสวนครัวที่ส่งจำหน่ายสู่ท้องตลาดเพื่อเป็นการสร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือนซึ่งเชื่อมโยงต่อการพัฒนาทุนมนุษย์สู่การสะสมความรู้จนเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่พึ่งตนเองและมีความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการเกษตรกรรมจากบรรพบุรุษเพื่อประกอบสัมมาชีพดูแลตนเองและครอบครัวแบบเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งสะสมประสบการณ์จากการประกอบอาชีพที่ได้ถ่ายทอดให้เครือข่ายมีความรู้สืบทอดต่อ ๆ กันไป สอดคล้องกับงานวิจัย (สุพัตรา, 2561) ได้ศึกษาทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา: ชุมชนบ้านบ่อน้ำขับ หมู่ที่ 1 ตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราชพบว่า สภาพทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อน้ำขับในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งด้านทุนมนุษย์มีอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีผู้นำชุมชนที่เสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ด้านทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา มีวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย ด้านทุนสถาบัน ประกอบด้วย สถาบันครอบครัว การศึกษา ศาสนา การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ นันทนาการ และสถาบันอื่น ๆ ด้านทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีดิน น้ำ สภาพภูมิอากาศ แร่ธาตุ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ (แมนหมาย, 2556) ได้ศึกษาทุนทางสังคมกับการขับเคลื่อนกลุ่มอาชีพชุมชน กรณีศึกษา: กลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี พบว่ากลุ่มการเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบังมีทุนทางสังคม 4 ประการ คือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนสถาบันทางสังคม ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรมนุษย์ (สุปราณี และคณะ, 2558)

ได้ศึกษานโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งพบว่า สภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งอยู่ในระดับมาก โดยที่ด้านภูมิคุ้มกันให้ชุมชนของการพัฒนาทุนทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงสุด เนื่องมาจากผู้นำทางสังคมมีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินการพัฒนาทุนทางสังคมกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเอง

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรกกบางหมอย่างยั่งยืนคือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติส่งผลทางบวกต่อการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรกกบางหมอย่างยั่งยืนมากที่สุด เนื่องจากพื้นที่ในเขตชุมชนแพรกกบางหม้ออำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา จัดเป็นพื้นที่ชนบทและเกษตรกรรมเป็นสีเขียวที่เป็นหมู่บ้านชาวเกษตรกรรมแต่ดั้งเดิมที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพได้ตลอดปี อีกทั้งคนในชุมชนแพรกกบางหม้อมีส่วนร่วมดูแลรักษาแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์ในด้านสาธารณสุขประโยชน์ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการผลิตน้ำประปาจำหน่ายภายในชุมชน เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำทางธรรมชาติ อีกทั้งเมื่อย้อนกลับไปในอดีตยังคงใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำของชุมชนแพรกกบางหม้อด้วย สอดคล้องกับงานวิจัย (สุพัตรา, 2561) ได้ศึกษาทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา: ชุมชนบ้านบ่อน้ำซับ หมู่ที่ 1 ตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราชพบว่า สภาพทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อน้ำซับในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งด้านทุนอยู่ในระดับมาก เป็นที่ราบลุ่มที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติเหมาะสำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการทำเกษตรกรรม และงานวิจัย (สุปราณี และคณะ, 2558) ได้ศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งพบว่า ชุมชนมีความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการอนุรักษ์ได้อย่างสมดุลและยั่งยืนส่งผลทำให้ทุนมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงในการร่วมมือร่วมใจกันภายในชุมชน

3. แนวทางการจัดการเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแพรกกบางหมอย่างยั่งยืนคือ

- 1) ผู้นำชุมชนรวมถึงแกนนำของชุมชนร่วมกันปรึกษาแก้ไขปัญหาตั้งแต่การร่วมคิดร่วมทำและการแก้ไขร่วมกันเพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตภายในชุมชน เช่น การเสวนาประจำเดือนของชุมชน เป็นต้น
- 2) การรวมกลุ่มกันเพื่อการให้คำปรึกษาช่วยเหลือและกำหนดแนวทางนโยบายความเป็นอยู่ร่วมกันของทุกคนในชุมชนและเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมโดยเฉพาะเรื่องของการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเอง เช่น กลุ่มจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านกองทุนสงเคราะห์การทำปลานกจอกกลุ่มสหกรณ์ของโรงสีชุมชนของคนภายในชุมชน เป็นต้น
- 3) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาจมีกลุ่มจิตอาสาของชุมชนร่วมกันรักษาทำความสะอาดแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคร่วมกันและ
- 4) การจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์เครือข่ายที่สืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมงานประเพณีสงกรานต์ไทยช่วงเดือนเมษายนประจำปีความสัมพันธ์เครือข่ายภายในชุมชนที่ลูกหลานกลับมาแสดงความกตัญญูทักทายต่อผู้มีพระคุณและผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (อภิชาติ และอนันต์, 2560) ได้ศึกษาการจัดการเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน จังหวัดชัยภูมิ พบว่า แนวทางการจัดการเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวคิดของภาครัฐจากผู้สั่งการเป็นผู้สนับสนุน และเสริมสร้างแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ การสร้างเครือข่ายภาคีร่วมกันทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งและมีความสุขอย่างยั่งยืน ให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาตามกระแส ตามความเหมาะสมของชุมชน (สุปราณี และคณะ, 2558) ได้ศึกษา นโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งพบว่า แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อ

การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็นการดำเนินงานต้องเป็นไปในลักษณะแบบองค์รวม โดยมีเป้าหมายหลักคือ การเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีลักษณะการสร้างเครือข่ายและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะกรรมการศิลปศาสตร์และคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ที่ให้การสนับสนุนการดำเนินการวิจัย และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลทนามแดง และผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 7 ชุมชนแพรงบางหมู่ ตำบลทนามแดง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา รวมถึงตัวแทนในชุมชนที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนและเอื้ออำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลต่อการทำวิจัยครั้งนี้

References

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2557). ประชากรสูงอายุไทย: ปัจจุบันและอนาคต. เอกสารประมวลสถิติด้านสังคม 1/2558 (พฤศจิกายน). กรุงเทพฯ: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมความมั่นคงของมนุษย์
- ชูศรี วงศ์รัตน์. (2550). เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 10. นนทบุรี: ไทยเนรมิตกิจอินเตอร์ โพรเกรสซิฟ
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น
- บุญทัน ดอกไธสง. (2551). การจัดการทุนมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ตะวัน
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาวิทยาการจัดการ. (2554). เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชนการศึกษา หน่วยที่ 8 - 15. นนทบุรี: คณะกรรมการผู้ผลิตชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- เม้นท์หมาย อรุณชัยพร. (2556). ทุนทางสังคมกับการขับเคลื่อนกลุ่มอาชีพชุมชน กรณีศึกษา: กลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหาร มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- รัฐบาลไทย. (2559). ร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579). เข้าถึงเมื่อ (25 กรกฎาคม 2560). เข้าถึงได้จาก (www.thaigov.go.th/uploads/document/66/2017/01/pdf/20year-may59.pdf)
- วิสิทธิ์ ยิ้มแย้ม และอุษณากร ทาวะรัมย์. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลความเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี. วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์. ปีที่ 11, ฉบับที่ 1, หน้า 39-50
- สถาบันพระปกเกล้า. (2554). การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: ส เจริญ การพิมพ์
- สุปราณี จันทร์ส่ง, บุญทัน ดอกไธสง, สอาด บรรเจิดฤทธิ และบุญเรือง ศรีเทัญญ. (2558). การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. ปีที่ 10, ฉบับที่ 3, หน้า 273-283
- สุปราณี จันทร์ส่ง, บุญทัน ดอกไธสง, สอาด บรรเจิดฤทธิ และบุญเรือง ศรีเทัญญ. (2558). นโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง. วารสารการเมืองการปกครอง. ปีที่ 6, ฉบับที่ 1, หน้า 313-327

- สุพัศรา คงช้า. (2561). ทูทางสังคมกับการบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา: ชุมชนบ้านบ่อน้ำซับ หมู่ที่ 1 ตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. **Veridian E-Journal, Silpakorn University**. ปีที่ 11, ฉบับที่ 2, หน้า 1727-1743
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี. (2559). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔**. เข้าถึงเมื่อ (14 มกราคม 2562). เข้าถึงได้จาก (https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422)
- อภิชาติ ดวงธิดา และอนันต์ เกตุวงศ์. (2560). การจัดการเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน จังหวัดชัยภูมิ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ .ปีที่ 6, ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ), หน้า 347-358
- Barbier, E. (1990). Economics, Natural-Resource Scarcity and Development. **Journal of International Development**. Vol. 2, Issue 4, p. 223. DOI: 10.1002/jid.3380020410
- James, S. C. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. **The American Journal of Sociology**. Vol. 94, pp. S95-S120
- Field, J. (2003). **Social Capital**. London and New York: Routledge
- Krejcie, R. V. and Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. **Educational and Psychological Measurement**. Vol. 30, Issue 3, pp. 607-610